

Martin Bożek, Mirosław Karpiuk, Jarosław Kostrubiec,
Konrad Walczuk

Zasady ustroju politycznego państwa

Polskie Wydawnictwo Prawnicze Iuris, Poznań 2012, ss. 241

Publikacja *Zasady ustroju politycznego państwa* stanowi omówienie wyrażonych w Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. podstawowych założeń ustrojowych związanych z funkcjonowaniem RP. Analizując zasady ustroju politycznego RP, autorzy chcieli przedstawić, a także omówić problemy związane z charakterem polskiej państwowości, gdyż dla funkcjonowania każdego państwa istotne jest określenie jego fundamentów ustrojowych oraz obowiązującego systemu prawnego. Autorzy publikacji są praktykami, a także pracownikami naukowo-dydaktycznymi Akademii Obrony Narodowej w Warszawie, Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytetu Technologiczno-Humanistycznego

w Radomiu oraz Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, co jest gwarantem rzetelności oraz profesjonalności prezentowanych zagadnień.

Nie ma jednego, uniwersalnego katalogu zasad ustrojowych. Za każdym razem, w odniesieniu do każdego państwa, można jedynie mówić o katalogu pewnych zasad zawartych w obowiązującej dla danego państwa konstytucji. Ustawa zasadnicza, będąc najważniejszym prawem Rzeczypospolitej Polskiej, zawiera w swojej treści zasady i reguły prawne istotne dla kształtu ustroju politycznego. Często określoną zasadę można wyinterpretować z konkretnej normy konstytucyjnej, lecz niekiedy wynika ona dopiero z analizy kilku norm konstytucji. Powoduje to, iż z jednej strony trudno jest ustalić pełny katalog zasad ustrojowych, z drugiej natomiast można mówić o zasadach ustroju politycznego konkretnego państwa jedynie na podstawie treści konkretnej, obowiązującej konstytucji.

Zasady ustrojowe to naczelne, najważniejsze rozstrzygnięcia charakteryzujące ustrój danego państwa, określony w jego konstytucji. Są to normy prawne szczególnego rodzaju – o podstawowym znaczeniu dla charakteru ustrojowego, politycznego, społecznego, gospodarczego państwa. Zasady ustrojowe zawarte w postanowieniach konstytucji wyrażają idee, wartości i pojęcia, które z jednej strony tworzą podstawy dla innych norm prawnych, z drugiej charakteryzują państwo poprzez wskazanie jego najważniejszych cech. Zasady dotyczą przede wszystkim wskazania podmiotu władzy, modelu jej sprawowania, miejsca jednostki w państwie, zakresu uczestnictwa społeczeństwa w procesie decyzyjnym, a także struktury, kompetencji i funkcji organów władzy publicznej oraz wzajemnych między nimi powiązań prawno-organizacyjnych. Podstawowe zasady ustroju są fundamentem konstytucji, tak jak ona sama stanowi fundament ustroju państwa.

W obecnie obowiązującej Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. zasady ustrojowe ujęte są przede wszystkim w treści przepisów rozdziału I, zatytułowanego *Rzeczpospolita*, który otwiera część normatywną Konstytucji, co oznacza, iż normy w nim zawarte zajmują szczególne, nadrzędne miejsce w wewnętrznej hierarchii norm konstytucyjnych. Większość zasad wyrażonych w obowiązującej Konstytucji sięga swoimi korzeniami okresu przekształceń ustrojowych przełomu lat 80. i 90. XX wieku, kiedy to budowane były podwaliny demokratycznej III RP. Są one wyrazem pewnych tradycji ustrojowych oraz szacunku dla najnowszego dorobku kultury prawnej i politycznej państwa oraz narodu.

Przyjęty w prezentowanym opracowaniu układ treści poszczególnych zasad ustrojowych nawiązuje do treści postanowień Konstytucji RP. Nie jest ona jednak jedyną podstawą normatywną prezentowanych zagadnień, gdyż autorzy publikacji wykorzystali również odpowiednie regulacje ustawowe, orzecznictwo sądowe oraz przedstawili poglądy doktryny na prezentowane tematy. Analizując poszczególne zasady ustroju RP, posłużono się nie tylko metodą prawniczą, lecz również

instrumentami metodologicznymi właściwymi dla nauk politycznych i doktryn polityczno-prawnych.

Prezentowana publikacja składa się ze wstępu oraz 10 merytorycznych rozdziałów, w których oprócz elementów natury teoretycznej, znajdziemy także omówienie następujących zasad, stanowiących kanon ustroju politycznego RP. Są to: zasada republikańskiej formy państwa, zasada demokratycznego państwa prawnego, zasada suwerenności Narodu, zasada podziału i równowagi władzy, zasada autonomii i wzajemnej niezależności państwa i Kościoła oraz innych związków wyznaniowych, zasada decentralizacji władzy publicznej i samorządu terytorialnego oraz zasada społeczeństwa obywatelskiego, na którą składają się m.in. zasada pluralizmu politycznego, pluralizmu związkowego oraz zasada wolności tworzenia i działania organizacji społecznych, a także zasada ochrony własności i prawa dziedziczenia. Istotnym walorem publikacji jest fakt, iż po każdym rozdziale autorzy umieścili wykaz bibliograficzny literatury wykorzystanej w treści danego rozdziału.

Autorzy w opracowaniu podkreślają, że zasady ustroju politycznego państwa stanowią fundament jego sprawnego funkcjonowania. Istnienie tych zasad sprzyja kształtowaniu się w społeczeństwie postaw szacunku dla tych reguł, a w organach władzy publicznej – propagowaniu określonego systemu wartości i respektowaniu reguł prawnych, na jakich funkcjonuje państwo.

Całość publikacji rozpoczyna rozdział I (**autor Martin Bożek**), w którym podkreślono szczególne znaczenie zasad ustroju politycznego dla samego wizerunku państwa jako formy zorganizowania się obywateli. Autor wyjaśnia znaczenie pojęcia zasad ustroju politycznego państwa, a następnie omawia proces ich konstytucjonalizacji, prezentując dwa podejścia do zagadnienia. Amerykańskie – charakteryzuje się brakiem wyraźnego wyrażania w treści konstytucji idei przewodnich, a zasady ustrojowe są efektem interpretacji jej przepisów oraz odmienne – europejskie – w którym zasady ustrojowe przywoływane są wprost w tekście Konstytucji. Na zakończenie rozdziału autor prezentuje katalog zasad ustrojowych obowiązujących w Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.

Rozdział II (**autor Mirosław Karpiuk**) omawia charakter zasad ustrojowych zawartych w Konstytucji RP. Autor przedstawia ich istotę, dokonując następnie bardzo czytelnego i precyzyjnego przyporządkowania zasad do jednej z czterech wyodrębnionych grup: zasad ustroju polityczno-gospodarczego, zasad ustroju polityczno-kulturalnego, zasad ustroju polityczno-społecznego i zasad ustroju polityczno-obronnego Rzeczypospolitej Polskiej.

Rozdział III (**autor Jarosław Kostrubiec**) poświęcony został zasadzie republikańskiej formy państwa. Poddano w nim analizie republikę jako formę organizacyjną państwa. Autor wyjaśnił znaczenie terminu „republika”, odwołując się przy tym bardzo trafnie do prekursora republikańskiego myślenia o państwie, jakim był Marek Tulliusz Cicero, który w swoim dziele *O państwie* zdefiniował

Rzeczpospolitą (*res publica*) jako rzecz ludu (*res populi*). W rozdziale tym przedstawiono także różnorodne klasyfikacje republikańskich form państwa, w tym podział na republiki w takiej formie, republiki oligarchiczne, republiki arystokratyczne i republiki demokratyczne. Autor poddał także analizie republikańską formę państwa w ujęciu postanowień aktualnie obowiązującej Konstytucji RP. Zwrócił uwagę na historię i znaczenie terminu „Rzeczpospolita”, podkreślił, iż jest ona dobrem wspólnym wszystkich jej obywateli, a także iż republikańska forma państwa jest fundamentem polskiego porządku konstytucyjnego.

Zasada demokratycznego państwa prawnego stanowi przedmiot analizy rozdziału IV (autor **Konrad Walczuk**) prezentowanej publikacji. Przedstawiono tutaj analizę pojęcia „demokracja”, wypuklono cechy charakterystyczne demokratycznego państwa, do których należą: władza zwierzchnia przynależna Narodowi (Ludowi lub obywatelom), odzwierciedlenie akceptowanego społecznie, a opartego na zasadach prawa naturalnego systemu wartości w państwie, prawa człowieka – jako podstawy prawdziwej demokracji. Autor dokonał również analizy zasady demokratycznego państwa prawnego w świetle postanowień obowiązującej Konstytucji RP, a także przywołał orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego i Sądu Najwyższego – uwidaczniające istotę prezentowanej zasady ustrojowej RP.

Kolejny rozdział (autor **Konrad Walczuk**) poświęcony został zasadzie suwerenności Narodu. Autor w sposób jasny i precyzyjny przedstawia istotę zasady suwerenności Narodu oraz jej znaczenie z punktu widzenia obywateli. Analizuje pojęcie Narodu, a także ukazuje bezpośrednie i pośrednie formy uczestniczenia obywateli w sprawowaniu władzy. Słusznie zwraca uwagę, że w dzisiejszych demokracjach pierwszeństwo przyznaje się formie demokracji pośredniej (przedstawicielskiej), a bezpośrednia władza sprawowana przez suverena ma jedynie charakter uzupełniający. Stan taki prowadzić może w konsekwencji do wypaczenia istoty demokracji. Do form demokracji bezpośredniej autor zalicza: referendum, plebiscyt, inicjatywę ludową oraz wybory.

Rozdział VI (autor **Mirosław Karpiuk, Jarosław Kostrubiec**) poświęcony został zasadzie podziału i równowagi władzy. Autorzy odwołują się w nim do Monteskiuszowskiej koncepcji trójpodziału i równowagi między władzą ustawodawczą, wykonawczą a władzą sądowniczą. Odnoszą się również do koncepcji podziału władzy w świetle postanowień obowiązującej Konstytucji RP, dokonując przy tym analizy roli i znaczenia organów władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej.

Następny rozdział (autor **Konrad Walczuk**) dotyczy relacji – państwo a Kościoły i związki wyznaniowe w Polsce. Autor przedstawił w nim istotę zasady autonomii i wzajemnej niezależności państwa i Kościołów oraz związków wyznaniowych. Dokonał rozróżnienia między pojęciami Kościoł a związek wyznaniowy, a także scharakteryzował formy prowadzenia w Polsce działalności religijnej.

Rozdział VIII (**autor Mirosław Karpiuk**) poświęcony został zasadzie decentralizacji władzy publicznej i samorządu terytorialnego. Autor zwrócił uwagę, iż idea decentralizacji była jednym z kluczowych tematów obrad Okrągłego Stołu, a następnie jednym z kluczowych haseł zapisanych jako efekt końcowy tych obrad. Do polskiego porządku prawnego zasada decentralizacji została wprowadzona pod koniec 1989 r. w związku ze zmianami w treści Konstytucji PRL z dnia 22 lipca 1952 r. Ostatecznie reguła decentralizacji władzy publicznej uzyskała rangę zasady konstytucyjnej wraz z uchwaleniem aktualnie obowiązującej Konstytucji RP z 1997 r. Autor zwraca uwagę na szczególny charakter zasady decentralizacji, zwłaszcza w połączeniu z zasadą subsydiarności (pomocniczości), omawia również najbardziej charakterystyczny przykład procesu decentralizacji władzy publicznej, jakim jest istnienie i funkcjonowanie struktur samorządowych w RP, w szczególności samorządu terytorialnego, samorządu zawodowego i samorządu gospodarczego. Każdy z rodzajów tych samorządów jest przedmiotem pogłębionej analizy w treści tego rozdziału.

Przedostatni rozdział (**autor Jarosław Kostrubiec**) dotyka istoty zasady społeczeństwa obywatelskiego. Autor stara się odpowiedzieć na pytanie, w czym tkwi istota społeczeństwa obywatelskiego. Dowodzi, iż społeczeństwo polskie jest społeczeństwem obywatelskim poprzez konstytucyjnie zagwarantowaną swobodę zakładania i funkcjonowania partii politycznych, związków zawodowych i organizacji związkowych, a także wolność tworzenia i działania organizacji społecznych.

Ostatni rozdział X (**autor Mirosław Karpiuk**) porusza problematykę ochrony „świętego” prawa własności oraz prawnie dopuszczalnych możliwości dokonywania wywłaszczeń na cele publiczne za odpowiednie odszkodowanie. Autor scharakteryzował ochronę prawa własności i prawa do dziedziczenia w świetle postanowień obowiązującej Konstytucji, przedstawił także okoliczności i przesłanki, jakie muszą zostać spełnione, aby państwo mogło dokonać wywłaszczenia na cele publiczne osoby fizycznej z przysługującego jej prawa własności. W rozdziale tym poruszony został jeden z najistotniejszych problemów dotyczący relacji między prawem własności i prywatnym interesem danej osoby a dobrem państwa i słusznym dobrem publicznym jego obywateli.

Przedstawiona publikacja zasługuje w pełni na uznanie i godna jest polecenia nie tylko studentom prawa, administracji czy politologii. Jest to pozycja, którą śmiało można polecić każdemu obywatelowi RP zainteresowanemu jej ustrojem politycznym, chcącemu zrozumieć mechanizmy, jakie obowiązują w Rzeczypospolitej Polskiej, a które w dużej mierze wynikają z takich, a nie innych zasad ustrojowych, przyjętych jako fundamenty państwa polskiego.

Kamil Sikora